

De rooms-katholieke liturgie: het misoffer

Bert Loonstra

De overeenkomst van de rooms-katholieke met de oosters-orthodoxe liturgie is de centrale plaats van de eucharistie, de maaltijd van de Heer. Beide interpreteren ze de woorden waarmee Jezus zijn maaltijd instelde als een consecratie, dat wil zeggen dat brood en wijn geacht worden werkelijk en wezenlijk te veranderen in het lichaam en bloed van Christus. Toch zijn er ook duidelijke liturgische verschillen. In de oosters-orthodoxe traditie hebben de iconen als zichtbare verkondiging evenveel gezag als het gesproken Bijbelwoord. In de rooms-katholieke benadering is er in de viering niet een gelijkwaardige plaats voor de beelden. Verder is in het oosten de eucharistie vooral gericht op de verheffing van de mens en de eenwording van hemel en aarde, terwijl in het westen veel meer de offergedachte centraal staat. In het eucharistisch offer dat in de dienst wordt opgedragen biedt Christus in verbondenheid met zijn kerk aan God de Vader de verzoenende kracht van zijn lijden en sterven aan het kruis aan, tot vergeving van de zonden der gelovigen.

Hieruit wordt duidelijk dat de ontmoeting met de heilige, verheven God vooral gesitueerd wordt in het deel hebben aan het lichaam en bloed van Christus, dat opnieuw aan God geofferd wordt, niet als een extra offer toegevoegd aan het kruisoffer 2000 jaar geleden, maar als een present stellen van dat eenmalige offer op Golgota. De blik van Christus is ook niet alleen naar ons gericht om ons deel te geven aan zijn leven – een vertrouwde gedachte in protestantse kringen –, maar veeleer andersom: samen met zijn kerk die zijn lichaam is, is Hij naar God gericht om in onverbreekelijke eenheid met zijn kerk zijn offer aan God aan te bieden. Om dit ook effectief te laten gebeuren wordt de Geest aangeropen. Krachtens de werking van de Geest en de instellingswoorden van Christus heeft het onbloedige offer van de eucharistie deze werking.

Het eucharistisch offer heeft zijn kern dus in zijn eenheid met het verzoenende offer van Christus aan het kruis, maar het blijft daartoe niet beperkt. Het is ook een dankoffer aan de Vader voor al zijn weldaden in de schepping, de verlossing en de heiliging. Het is een offer van lofprijzing waarin de gelovigen met Christus verenigd zijn, zodat dit lofoffer aan de Vader wordt opgedragen door Christus en de gelovigen met Hem, om in Hem door de Vader te worden aangenomen. Als lichaam van Christus wordt de kerk zelf ook met Hem geheel geofferd. Het leven van de gelovigen, hun lofprijzing, hun lijden, hun gebed en hun werk worden verenigd met het leven van Christus en met zijn totale offerande (*Catechismus van de Katholieke Kerk*, 1997, 2.2.1 artikel 3.5).

In een recent document van de Luthers/Rooms-Katholieke Commissie voor Eenheid (2017), *Van conflict naar gemeenschap: Gezamenlijke luthers-katholieke herdenking van de Reformatie*, wordt de Roomse offergedachte sterk teruggebracht tot de gedachtenis aan het eenmalige offer van Christus, waarin dat ene offer tegenwoordig wordt gesteld. Vanuit reformato-ri- sch ge- zichts- punt is dit een verheugende ontwikkeling. Toch betwijfel ik of hiermee aan de roomse leer, met name aan de complexe offergedachte, geheel recht wordt gedaan.

De Rooms-Katholieke Kerk en de protestantse kerken vinden elkaar in de cruciale betekenis van Jezus' kruisoffer. Die komt in de eucharistie tot uitdrukking, maar evengoed in het Woord. Paulus schrijft: 'wij verkondigen een gekruisigde Christus, () voor wie geroepen zijn, zowel Joden als Grieken, Gods kracht en wijsheid' (1 Korintiërs 1:23-24); sterker nog: 'Ik had besloten u geen andere kennis te brengen dan die over Jezus Christus – de gekruisigde' (2:2). De vraag is echter of de Bijbelse basis voor het brood en de beker als onbloedige manifestatie van Christus' kruisoffer, opgedragen aan God, wel stevig genoeg is. Alles hangt hier aan de betekenis van de inzettingswoorden: 'dit is mijn lichaam'; 'dit is mijn bloed, het bloed van het verbond.' Is het aannemelijk ervan uit te gaan dat Jezus bedoelt te zeggen dat het brood en de wijn wezenlijk in zijn lichaam en bloed veranderen?

Het schijnt mij toe dat een groot probleem de situatie is waarin Jezus deze woorden spreekt. Het is vóór zijn kruisiging en opstanding. Hij is er lijfelij- k bij. Zijn vlees en bloed zijn zijn fysieke constitutie. Op dat moment

zegt Hij: 'dit is mijn lichaam'. Maar zijn lichaam bevindt zich buiten het brood. Met dat lichaam breekt Hij het brood. Wordt het brood dan een extensie van zijn aardse, zintuiglijk waarneembare lichaam? Is dat wat Hij bedoelt? Het lijkt ver gezocht.

Er is nog iets. Welk lichaam en bloed van Jezus wordt in de eucharistie aan God opgedragen? Dat zou toch niet zijn verheerlijkt opstandingslichaam moeten zijn, maar zijn zwakke, sterfelijke, aardse lichaam vóór zijn dood. Dát lichaam heeft Hij immers aan het kruis voor onze zonden geofferd. Zo leert Thomas van Aquino (III, Q. 76, Art. 2 ad 1; Q. 78, Art. 3 ad 2) het ook. Maar dat kwetsbare, sterfelijke, aardse lichaam bestaat niet meer. Dat is door de dood heen getransformeerd naar een verheerlijkt geestelijk lichaam (1 Korintiërs 15). Wat heeft het voor zin te zeggen dat in de eucharistie dit verheerlijkte lichaam wordt geofferd of opgedragen/aangeboden aan God? Dit is juist zijn overwinningslichaam dat de dood overwonnen heeft. Dat wordt niet met het lijden en het plaatsbekledend gedragen oordeel geassocieerd, maar met de opwekking uit de dood door God als bewijs dat Jezus onschuldig is verworpen. Spijtig genoeg stelt Thomas deze vraag niet, laat staan dat hij hem beantwoordt.

In 1929 vervaardigde de Belgische kunstenaar René Magritte een schilderij met een realistisch weergegeven pijp, dat nu in het *Los Angeles County Museum of Art* hangt. Daaronder schreef hij: 'Ceci n'est pas une pipe', dit is geen pijp. Eerst ben je geneigd te reageren met: wat is dat voor onzin, dit is natuurlijk wel een pijp. Maar dan dringt tot je door wat de kunstenaar wil zeggen: wat je hier ziet is alleen maar een afbeelding van een pijp. De werkelijkheid zelf kunnen wij nooit op een doek vastleggen. Die afgebeelde pijp kun je niet in je hand nemen en aan de mond zetten. Je kunt hem niet met tabak vullen en er trekjes aan nemen terwijl je er een vuurtje bij houdt.

Zo kan ook Jezus in eenzelfde ongerefecteerde directheid gezegd hebben: 'dit is mijn lichaam' zonder daarmee te willen suggereren dat zijn fysieke lichaam een soort substantiële voortzetting zou krijgen in dat brood. Hij zegt het zoals wij van een afgebeelde pijp zeggen: 'dat is een pijp'. De bedoeling is dan: dit brood stelt mijn lichaam voor; dit brood staat voor mijn lichaam; in dit brood wordt mijn lichaam uitgebeeld en bij wijze van spreken uitgedeeld. Want het is voor *jullie* gegeven. Zonder de wezensver-

andering van brood en wijn kan er ook geen sprake zijn van een onbloedige herhaling of representatie van het offer van Christus. En omdat die wezensverandering problematisch is (zie boven), is het ook problematisch de eucharistie tot centrum van de liturgie te maken.